

MAGDOLNA SZILÁGYI

On the Road: The History and Archaeology of Medieval Communication Networks in East-Central Europe

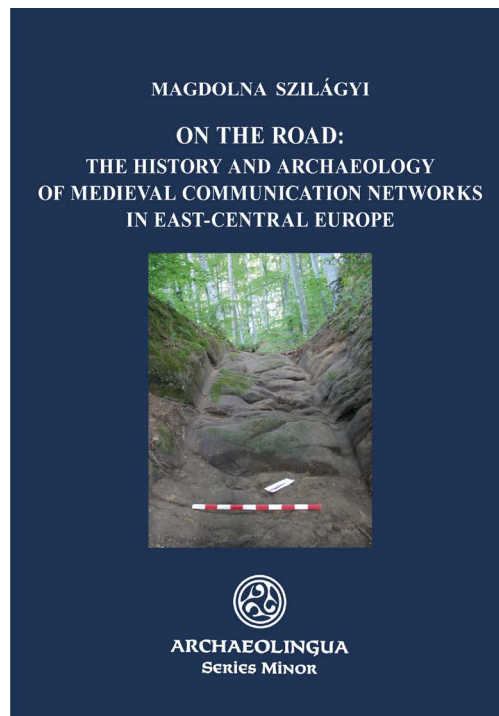
ZATYKÓ CSILLA¹

Az Archaeolingua kiadó Series Minor sorozatának legfrissebb, a középkori úthálózatot tárgyaló kötete a hazai régészeti kutatás azon irányába illeszkedik, amely a lelőhelyközpontú vizsgálatok mellett a lelőhelyek kapcsolatrendszerére, táji összefüggéseire, vagy a közösségek kommunikációjára fókuszál. Bár a tájrégészeti szemlélet egyre inkább helyet kap a középkorral foglalkozó régészeti feldolgozásokban is, egy-egy szűkebb terület eredményeit, kutatási módszereit összefoglaló tematikus kötetek alig jelentek meg az elmúlt években. Egy, a középkori utak történetét és régészetét tárgyaló munka ilyen értelemben is hiánypótló műnek tekinthető.

A középkori utak történetének és régészeti kutatásának feltérképezése, valamint a középkori útkutatás lehetőségeinek, irányainak körvonalazása azonban nem csak a régészet, történettudomány, illetve a történeti földrajz számára jelent régen várt szintézist a témában, de tovább árnyalja a nem lelőhelyközpontú kutatások hazai módszertanának gyakorlati kérdéseit is. A kötet címében szereplő és előszavában is megfogalmazott időbeli és térbeli határok, valamint a munka során felhasznált főbb forráscsoportok – a középkori írott források, régészeti megfigyelések, néprajzi analógiák és a 18–19. századi kéziratos térképek – jelölik ki a középkori utak vizsgálatának kereteit.

A munka az összefoglaló fejezeten kívül három nagyobb részre tagolódik. Az első, bevezető fejezetben a zömében csak a téma egy-egy szűkebb szegmensére koncentráló, vagy regionális vizsgálatokat jelentő kutatástörténeti előzményeket ismerhetjük meg, ezen kívül alapos áttekintést kapunk a középkori útkutatás forrásairól és módszereiről is. Az írott források (határjárások, birtokosztó oklevelek) és térképek (első és második katonai felmérés, 18–19. századi kéziratos térképek, kataszteri felmérések) különböző típusainak és azok forrásértékének bemutatása mellett helyet kap a téma szempontjából haszonnal forgatható forráskiadások gyakorlati szempontú felsorolása is. A régészeti források és módszerek néhol mozaikosnak látszó tárgyalása jól mutatja, hogy pusztán régészeti módszerekkel a középkori, rendszerint nem épített, csak nyomvonalként létező utak csupán részben illetve meghatározott feltárási/észlelési viszonyok között (városi környezet, vízjárta területek anaerob körülményei) vagy az összetett, az aktuális kutatási feltételekhez igazított módszerek alkalmazásával (írott és korai térképes források, tájrégészet, távérzékelés, talajvizsgálatok stb.) vizsgálhatók eredménnyel.

A középkori úthálózat kialakulására is befolyással bíró, továbbélő római utak bemutatása külön fejezetként szerepel. Ez nemcsak annak köszönhető, hogy a kötet – a szerző PhD dolgozatának továbbfejlesztett változataként – erőteljesebben épít a nyugat-magyarországi írott forrásokra, így a kötetben nagyobb hang-

MAGDOLNA SZILÁGYI

ON THE ROAD:
THE HISTORY AND ARCHAEOLOGY
OF MEDIEVAL COMMUNICATION NETWORKS
IN EAST-CENTRAL EUROPE

ARCHAEOLOGIA
Series Minor

Magdolna Szilágyi

*On the Road: The History and Archaeology
of Medieval Communication Networks
in East-Central Europe*

Budapest: Archaeolingua Series Minor, 2014.
Terjedelem: 250 oldal

¹ Régészeti Intézet, Bölcsészettudományi Központ – Magyar Tudományos Akadémia

súly esik az egykori Pannonia területére, hanem rámutat a középkori kutatás jellegzetes sajátosságára is: eredményei nagyobb részt a jóval kidolgozottabb római útkutatás, a kontinuitás kérdésére fűződve jelentek meg korábban a szakirodalomban. Középkori forrásadatokkal gazdagon alátámasztva mutatja be a szerző az oklevelek változatos terminológiájában megjelenő, bizonyítottan (*öttevény*), vagy sejthetően (*antiqua via*, *via lapidea*, *via parata* stb.) római eredetű utakat. A középkorban bálványkőként, jegykőként továbbélő római határkövek vagy a római utak és ispáni központok, illetve középkori birtokhatárok esetleges kapcsolata nemcsak az úthálózat településszerkezetet alakító jelentőségére világít rá, de jól példázza a tájrégészeti megközelítés lényegét, ahol a táj sokkorszakos, egymásra épülő változásokat hordozó régészeti jelenség.

A kötet gerincét alkotó harmadik fejezet arra vállalkozik, hogy részben a nemzetközi kutatások eredményeit hazai viszonyokra adaptálva, de főként a hazai írott források adataira, az utak elnevezéseire támaszkodva alakítsa ki a középkori Magyarország útjainak tipológiai rendszerét. Mivel a középkori útkutatás jelenlegi helyzetében a legtöbb adatot szolgáltató forráscsoportot az írott források jelentik, a kialakított tipológia nem régészeti szempontú besorolást ad, hanem az utak funkcióra, jogi státuszra, úthierarchiában betöltött szerepre vagy építési technikára utaló elnevezéseinek tipológiai rendszerezését nyújtja. Természetesen az egyes kategóriák a valóságban gyakran átfedik egymást, azaz pl. egy sóhordóút lehet egyszerre *via publica* vagy szekérral járható út is, valamint az utak egyes szakaszai is képviselhetnek más-más altípust egy kategórián belül. Ezt az általános tipológiai problémát azonban a szerző jól oldja fel, amikor leíró és nem besoroló jellegű rendszerként tekint a típusokra, melyek segítségével a hazai adatokat nemzetközi kontextusba helyezve, a középkori utak változatosságát, kutatásuk összetett szempontjait mutatja be. A jól strukturált alfejezetek elsősorban gazdag forrásadatokra építve, azokat kiegészítve régészeti, térképes adatokkal és középkori ábrázolásokkal mutatják be az egyes típusokat, kitekintést adva olyan kapcsolódó témákra is, mint a zarándoklatok, vásáros helyek vagy a malmok szerepe. Mivel a római kor és a modern kor közti időszakban az utak datálása legtöbbször nehézkes, más tájrégészeti jelenség kutatásához hasonlóan elengedhetetlen a források, módszerek komplex alkalmazása, a középkori írott források, modern kori térképek, tájrégészeti megfigyelések illetve a recens helynevek együttes felhasználása. A különböző típusú utak elemzése során a szerző helyesen, a forráscsoportok változatos sorát vonultatja fel, a forráskezelést illetően azonban egyetlen apró kritikai észrevételt tehetünk. A lehetőségekhez mérten pontos korszakolást, az Árpád-kori és késő középkori viszonyok megértését időnként nehezíti, hogy nem minden esetben kap kellő hangsúlyt, hogy egy-egy forrás adatai, és főként a belőlük levont következtetések a középkoron belül mely korszakra érvényesek. A tájrégészet tulajdonképpen az egymásra épülő táji elemek visszafejtésének kísérlete, így fontos, hogy az esetenként felhasznált források és a vizsgált jelenségek időbeli összefüggései mindig egyértelműek maradjanak a helyes következtetések, érvényes összefüggések feltárása érdekében.

Összességében, a gazdagon és jó minőségű képi anyaggal illusztrált, bőséges szakirodalmat felvonultató munka alapos és világos áttekintését adja egy korábban csak szórványosan kutatott területnek, ezzel megkerülhetetlen kötetet tesz nemcsak a középkori úthálózattal, de a tájrégészettel foglalkozó szakemberek kezébe is.